

JEZIČNE ZGODE IZ BORBINE LEKTORSKE SLUŽBE*

Stjepan Babić

rof. Jonke u svojim je člancima pisanim u popularne svrhe 50-ih godina spomenuo i jezik naših novina. Je li na Jonkeov poticaj ili ne, glavni i odgovorni urednik Borbe Branko Priselac – mali pisac poznat po priči Kuća Mile Cetine – osjetio se potaknutim da nešto učini.

Borba je tada izlazila u dva izdanja, beogradskome na ćirilici i srpskome jeziku, i zagrebačkome na latinici i hrvatskome jeziku. Beograd je bio središte, sve je bilo uređivano u Beogradu i slano hel-uređajem, neka vrsta dalekopisača, teleprinter, u Zagreb, gdje se to skidalo, prevodilo na hrvatski i onda išlo u tisak u zagrebačku tiskaru. I vijesti iz Zagreba išle su najprije u Beograd, tamo bile redigirane, prevedene na srpski i onda slane u Zagreb, u Zagrebu su opet prevedene na hrvatski. Na tome su poslu radila četiri lektora, jedan muškarac i tri žene, jedna je bila Branka Burić, sestra Vlade Burića, slikara i karikaturista. Višegodišnjom praksom stekli su priličnu vještinu u tome poslu.

Na Priselčevu molbu prof. Jonkeu da mu preporuči nekoga tko će se brinuti za pravilan jezik u Borbi, on je preporučio mene. To je bilo nešto kao šef lektora. Lektori su me loše primili, bio sam još student pa da njima iskusnim liscima student bude šef, to nije bio red. A drugo, shvatili su me kao partijskoga nadzornika. Moj je zadatak bio čitati zagrebačko izdanje, paziti na jezik i povremeno držati mala predavanja o pojedim jezičnim pitanjima koje sam zapazio. Uz to su i sami pitali, kad nisu bili baš sigurni, ali i kad jesu, da vide što ću im odgovoriti.

Posebnost je hel-uređaja bila u tome što nije mogao prenositi velika slova pa je mijenjanje malih slova u velika gdje je bilo potrebno, bio dodatni zadatak zagrebačkih lektora i s toga su područja pitanja bila najčešća. Vidjevši tu poteškoću, odmah sam napisao članak: Pravopisne posebnosti u novinarskoj praksi, i objavio ga u Jeziku 1962., jedan od desetak prvih članaka što sam ih objavio u Jeziku.

Kad su se radnici za Božić te godine vraćali kućama, pita me jedan lektor hoće li Božić napisati velikim ili malim početnim slovom. Iako su blagdani i u Boranićevim izdanjima iz 1947. i 1951. bili jasno navedeni kao kategorija čije se riječi pišu velikim početnim slovom, i Božić izričito naveden kao primjer, lektor nije htio na sebe preuzeti odgovornost, za tada pomalo smion čin. Odgovorio sam:

- Božić je blagdan i kao blagdan se piše velikim slovom, tako je po pravopisu, a kako je politički, to ja ne znam, to neka kaže drug Ivanković,

* Ovo su crtice iz vremena mojega službovanja u zagrebačkoj Borbi, moja sjećanja iz tih dana 1954. i 1955.

ili Ivanović, sada nisam siguran kako se zapravo zvao čovjek koji u zagrebačkome uredništvu nije ništa drugo radio, nego samo pazio da se u tiskanju ne bi dogodila neka pogreška koja bi mogla izazvati skandal. Takvih je primjera bilo. Da navedem samo dva. Kad smo još sa Sovjetskim Savezom bili u prijateljskim odnosima, u Borbi je jednom umjesto *Sovjetski Savez* tiskano *Sovjetski Kavez*. Skandal je istraživao šest mjeseci, ali bez uspjeha. Drugi put je u Večernjem listu (ili Narodnome listu, kako se onda zvao) uz dramu Pere Budaka bio slikovni prilog pod kojim je pisalo: *Prizor iz Budakova Ognjišta*. Slagari nisu odgovarali pa su se slobodno poigrali na račun drugih.

Na pitanje o Božiću drug Ivanović je odgovorio:

- Politički je kao i pravopisno.

Lektor se ipak nije usudio Božić napisati velikim početnim slovom, nego je napisao „za božićne blagdane“. Poslije je spominjanje Božića i u pridjevnome obliku postalo zazorno pa su ti blagdani sustavno pretvarani u *novogodišnje praznike* i tako je izbjegnuto i Božić i njegovo spominjanje i u pridjevnom obliku.

Kad je Jugoslaviji u posjet došao grčki kralj, pitali su me hoće li Njegovo Veličanstvo napisati velikim ili malim početnim slovima. Naime Boranić je imao 1941. u 8. izdanju svoga pravopisa pravilo da se velikim slovom imenice kao titule visokih glava pišu velikim početnim slovom i kao primjere naveo: kraljevsko Veličanstvo, Vaša Uzoritost, u IX. izdanju iz 1947. naveo je samo primjer „Pozdravljam Vašu *Ekselenciju* (na pr. poslanika neke strane države).“ U X. izdanju iz 1951. izbacio je i taj primjer i cijelu kategoriju titula. Pitanje je dakle bilo opravdano i politički osjetljivo, a ja sam odgovorio sasvim osebujno:

- Kad Tito kao dosljedni republikanac diže čašu u čast Njegovu Veličanstvu, onda ga i mi trebamo počastiti onime što imamo i čime možemo, a to je veliko slovo.

Jednim sam zarezom poslao Tita u Grčku. Kralj je kući otputovao iz Zagreba i rečenica je o njegovu odlasku glasila otprilike ovako:

- *Na put u Grčku visokoga gosta našega predsjednika ispratio je dr. Vladimir Bakarić.*

Ja sam iza *visokoga gosta* stavio zarez i tako u Grčku poslao i našega predsjednika. Kad sam se kasno navečer sjetio što sam napravio, čitavu noć nisam mogao mirno spavati.

Srećom tu pogrešku nitko nije primijetio.

U početku me lektori nisu podnosili. Kad sam im jednom držao predavanje, jedna demonstrativno napusti sobu, druga vidljivo začepi uši prstima. Vidjevši što se dogodilo, drug Ivanović kaže:

- Vidite što Vam rade. Recite tko ne zadovoljava na poslu, odmah ćemo ga otpustiti.

Ja rekoh:

- Nemojte tako oštro. To je meni honorarni posao, a njima kruh. Ako treba, otići ću ja.

Pravili su mi i druge psine. Jedne nedjelje, tobože da imaju puno posla, dadoše meni da lektoriram jedan tekst. Ja svoje napravim, a kad sutradan dođoh u uredništvo, Branka mi pokaže moj tekst sav crven od ispravaka i kaže:

- Vidite kako vi radite,

i brzo spremi tekst u ladicu. Prilično me pogodilo i kad sam malo predahnuo, ohrabrio sam se i tražio da mi pokaže tekst da ga bolje pogledam. Pročitao sam ga pažljivo i nisam našao ni jednu pravu pogriješku, osim dviju stilskih. Odlanulo mi je.

Prva dva mjeseca u Borbi bila su mi najteže razdoblje u životu. S jedne strane prof. Jonke koji je očekivao da će Borba izlaziti bez pogriješke, oštro mi je prigovorio kad je jednom vidio pogriješku ije/je ili č/ć, a ja pomislio: sjajno bi bilo kad bi samo to bilo pogriješno. S težim se problemima ja borim, a na takve sitnice i ne mogu utjecati. S druge strane Priselac, koji je mislio da sve prigovore može prebaciti na moja leđa, s treće strane lektori koji su me dočekivali na nož, s četvrte ipak još moje nedovoljno poznavanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika.

Guberina-Krstičeve Razlike bile su mi velika pomoć, ali nedovoljna jer svega s čime smo se u praksi susretali, nije bilo u njima, npr. *kvalitet - kvaliteta, kvantitet - kvantiteta, planeta - planet, razalovan*; glagola *snabdjeti* nije bilo u Razlikama, čak je na str. 146. pisalo „hrv. snabdjeti znanjem“. Bilo je teškoća i s onim čega je bilo jer pojedinosti nisu bile točne, među ostalim da je *svrsishodan* samo hrvatski, moralo se znati koliko su autori bili u pravu, a koliko nisu. Teškoće je stvaralo i to što je hrvatski jezik u Borbi imao i neka ograničenja, mnoge se hrvatske riječi nisu smjele rabiti, među njima cijelo vojno nazivlje, mnogo iz upravnoga i političkoga stila, hrvatska imena mjeseci, riječi sustav, tisuća, povjerenstvo, tijekom, nazočan i dr.

Usput da spomenem da se i Branka služila Guberina-Krstičevim Razlikama, vidio sam ju kako se zagleda u njih i kriomice ih meće u ladicu. Ona mi je rekla da se pri osnivanju zagrebačke Borbe kad se odlučilo da će izlaziti na hrvatskome jeziku, kad su bili odabrani lektori, tada su se požalili da ne znaju kako će to raditi kad nemaju priručnika, a da im je sam Vladimi Bakarić rekao da imaju Guberinine Razlike.

Poslije smo se lektori i ja pomirili. Vidjeli su tko sam, da pod mojim okriljem mogu hrvatovati u većoj mjeri nego do tada jer su u svome poslu bili slobodniji. Njihovi „grijesi“ išli su na moja leđa. „Grijesi“ su bili veća sloboda u zalijetanju na područje hrvatskoga jezika.

Jednoga dana pojavi se u zagrebačkoj Borbi riječ tisuća. Priselac me odmah pozvao na odgovornost. Ja sam mu dokazivao da je to normalna hrvatska riječ i među ostalim sam mislio da se nalazi na novčanici od tisuću dinara, jer je na novčanicama

tekst bio na sva četiri jezika. Priselac izvadi novčanicu, kad na njoj nema ni tisuće ni hiljade, sve je bilo napisano brojkom. Ne znam kako sam se izvukao bez štetnih posljedica. Poslije se Branka ispričala u svoje ime i u ime ostalih.

Novosadski dogovor ponešto je izmijenio na jezičnopolitičkome području pa i u Borbi; svatko na nekom položaju smatrao je da mora nešto učiniti za njegovo provođenje pa tako i Branko Priselac. On je pazio na sigurnost svoga unosnoga položaja. Dok su drugi radnici imali dvije do tri tisuće dinara plaće, on je imao sedam. Novosadski dogovor potakao ga je da razmisli što Borba može učiniti. Nastojao je da se u uredništvu u Beogradu sazove sastanak da se raspravi o novome položaju. Iz Zagreba smo na sastanak išli on i ja, u Beogradu su bili Miroslav Vitorović, glavni i odgovorni urednik Borbe, Skender Kulenović, lektor Borbe i još dvoje-troje meni nepoznatih službenika.

Na sastanku su uglavnom napadali zagrebačko izdanje i njegov jezik, a ja sam branio naše postupke. Ne sjećam se više pojedinosti osim da su prigovorili zašto svako njihovo *sandučje* pretvaramo u *sandučić*. Da dobijem na vremenu, zapitao sam ih je li to isto ili nije. Odgovoriše da nije baš isto, da *sandučje* znači *sandučić* od milja, a *sandučić* je obična kutija koja nečemu služi. Odgovorio sam da imamo pravo to što radimo jer bismo mi imali samo riječ od milja, a kutiju kao što je poštanski sandučić u koji se ulažu pisma ne bismo uopće imali.

Kad sam vidio da ih jezik kao takav mnogo ne zanima pa ni posao koji rade jer ni u čemu drugome nisu vidjeli problema, osim u našem jezičnome separatizmu, održao sam im malo predavanje o jezičnoj ispravnosti. Naglasio sam da valja paziti na jezik jer inače pogreške mogu izazvati razne nesporazume i sporove. Kao dobar primjer naveo sam članke vanjskopolitičke rubrike Jože Smolea. Iako je on Slovenac, ipak su njegovi tekstovi pisani uzornim jezikom jer bi inače zbog jezičnih pogrešaka mogao nastati i pokoji međunarodni spor. Na to se javi Skender Kulenović i kaže da je to zato što njegove članke on posebno pažljivo lektorira. Tako sam nehotice pohvalio Kulenovića, a Miroslav Vitorović kao Crnogorac i nije puhao u srpski rog, tako su na kraju sastanka na mojoj strani bile dvije utjecajne osobe. Kad sam se vraćao u Zagreb, pomislio sam da su oni napadali, a ja se samo branio, da idući put treba biti obratno, da i ja trebam napadati pa neka se oni brane. Zato sam počeo skupljati njihove grijehe, ali do drugoga sastanka nije došlo.

Mnogo težih i zanimljivijih doživljaja imao je Blaško Grce, lektor i šef lektorske službe u Službenom listu SFRJ. Nekoliko sam ga puta molio da ih napiše, obećavao je, ali je prije umro, nego što je obećanje održao.